

TE HUI WHAKAORA REO IHARĀIRA

I kō ko te reo tāwhiri o tēnei whenua kia whakarauika mai te hunga e tata nei ō rātou reo te ngaro, kua ngaro kē rānei, e kaha ana rānei te tāmia iho i ō rātou ake whenua. Ko te kaupapa ia o te hui ko “Te Whakaora Reo”, ā, i riro ai mā konei te hui e whakahaere, he tōmina nō rātou kia whakanuitia te rautau o te reo Hīperu – te reo Hīperu o ēnei rā, kua tō te ao o nehe.

E ai ki ngā kōrero mai i te tau 1880 kāore kē tēnei reo i te kōrerotia – ko te reo anake i te ora ko te reo o nehe, ā, atu i ōna amokapua anō kāore i te mōhiohia e te iwi whānui. He reo tapu mō te karakia, mō te inoi noa iho kua a tua atu, ā, ko ngā tāne anake i whaiwāhi atu.

Nā tōna tohunga anō nā Ben Yehuda ka toko ake te whakaaro kia whakaaratia ake, kia whakaoratia ake te reo hei reo kōrero mā te mātinitini, mā te hākerekere. Ka tauri ia ki te whakatakoto tikanga e taetae ai.

I tino whakakoretia e ia ētahi atu reo i tōna whare, i waenga i tāna whānau kia ū tonu ai ki te reo Hīperu, kia tino matatau ai āna tamariki. Tekau mā rima nei ngā whānau i taunaki i te kaupapa, ā, nā rātou ko te reo e kōrerotia nei, e tino ora nei i tēnei whenua i ēnei rā. Kāore he reo i tua atu i tēnei i tēnei whenua.

He nui ngā piki, ngā heke i roto i ngā tau mō te taha ki te whakarite kupu. He nui ngā kupu a te kaumātua nei, a Ben Yehuda, i whakatau ai engari kāore i rata mai, i aro mai rānei te iwi ka porowhiau atu ērā ka tikina kētia he kupu hou, ā, ko tā te iwi i whakatau ai te kupu e tino kōrerotia ana, e tino ora ana i tēnei wā.

Kei konei anō tētahi rōpū pēnei i te Taura Whiri nei. Ko tāna mahi he kimi, he whakaae rānei ki te kupu hou, he whakatau anō hoki i te taha o te whakatakoto o te kupu. Heoi anō, te āhua nei kāore ā rātou whakatau i te tino arohia atu inā hoki i puta te ui makihoi i te hui, kua mārō nei te haere o te reo Hīperu he aha ia te tino hua o tēnei whakahaere? Kua eke pea tēnei ki te wā e whakakore atu ai – koirā te kōrero i kaha te puta i roto i ngā whiriwhiri, i ngā whakawhitiwhitinga kōrero.

Ā kō ake nei mōhiohia ai i pēhea rā te whakatau!

I tū te hui whakaora reo ki te kāinga o Kiryat Anavim, rohe o Hiruhārama, whenua o Iharaia, atu i te 14 ki te 19 o Whiringa-ā-nuku 1990.

E toru ngā reo i reira, me kī, i āhua puta mai i te mate ki te ora, ā, kua pakari haere, kua tāngutungutu haere. Ko te reo Hīperu, mai i te tino kore nei, ko te reo Pākihi (Basque) me te reo Kataranga (Catalan). Katoa ētahi o mātou i reira e whawhai kē ana kia ora tonu ō mātou reo haere ake nei.

Nā te tūtakitakina o te mura o te ahi i te pae o te riri, he nui tonu te hunga i kī ka puta ake, kāore i puta ake, ā, me te aha anō āhua waimeha noa ana te hui. Aua atu, ko mātou i tau atu i tautohetohe, i kauhau, i kata, i riri, i kai tahi, i noho tahi, ā, puta ana tērā tētahi whanaungatanga i waenga i a mātou, i te tokoiti.

Ahako huri ki tēhea whenua, kei reira he reo e whawhai ana kia ora tonu. E kaha ana te tāmia e ngā kāwanatanga, e te reo rānei nōna te nuinga o ngā kaikōrero.

Hei whakatauiria noa ake, i te whenua o Pōrana e rua tekau mā rua ngā reo i tua atu i te reo matua, i te reo Pōrana.

E mātau nei tātou ko ngā whenua o tua atu i te awe māpara, arā, i te ārai maitai kua whakakoretia nei i roto i te rā nei, ngā mea i kaha te patua e te reo Rūhia i whakahaua nei rātou kia ako i tua atu i ō rātou ake reo. I nāianei kua whakakoretia te reo Rūhia i aua whenua, kua tauri anō ki te whakaara ake i ō rātou ake reo, i ō rātou ake whakaponi, i ō rātou ake hāhi.

Ahako tātou e māharahara nui nei ki tō tātou reo, me taku kī kia kaha kē ake tō tātou māharahara, tērā kē noa atu ngā pokenga i te tangata i tēnā whenua, i tēnā whenua.

I Iharaia tonu ko te reo Arapa kāore i te mōhiohia e te nuinga o te iwi o konei, engari ko ngā Arapa me mātua mōhio ki te reo Hīperu.

Heoi anō tō rātou whiwhi, he wāhanga kei te pouaka whakaata kei te reo Arapa anake, ā, ko tētahi kei te reo Hīperu. Koia nei tāku i tino wene ai.

Ko te whakaaro nui i puta i te hui ko tēnā ki a ia anō, engari e mōhiohia ai te tangata ko wai ia mā tōna reo. Ehara tēnei i te kōrero hou ki a tātou, ahako te nui o ngā Māori pōhēhē, kūare noa iho kei te kī ehara noa iho te reo, ko te wairua anō te mea nui. Me pēhea e whai wairua ai, ki te kore te tino matū i te tangata?

Ko te reo te tino matū o te tikanga tangata, nā te reo ko ngā ingoa o te ao, ko ngā whakaaro, ko te umanga, ko te tāmīro tuitui i te whānau tangata, tūhono atu hoki i a tātou ki te ao o nehe!

Kei hea he kōrero māku i tua atu i tēnei, hei kī noa atu māku ki a tātou, ki te ao Māori, ko tō tātou reo me pupuri kia ita?

☆ ☆ ☆ ☆ ☆

I tae ake te reo karanga kia whakamene atu mātou ki Ulpan Akiva. Ko te urupana (ulpan) he momo